

» Drømme, utopier, visioner, diskurser og ideer er vigtige at beskæftige sig med i undervisning og i samfundsvidenskab. Det skal forhindre nye Berlinmure, holocausts, atomkrige og klimakatastrofer.

PETER GORM LARSEN, lektor i samfundsfag og international økonomi, handelsgymnasiet i Thisted

Lad os hylde Murens fald

EFTER 1989: Virkeligheden konstrueres og kan ændres. Lad os hylde de handlende mennesker, skriver Peter Gorm Larsen

Af Peter Gorm Larsen
frieord@nordjyske.dk

POLITIKERE: Berlin-murens fald i 1989 og fremkomsten af computere i netværk viser, at mennesker og politikere kan ændre historiens gang.

Tænk på de mange nye selvstændige stater, Den Europæiske Union, euroen, terror, den kinesiske drage, Trump og brexit eller Amazon, Facebook og Netflix. Samfundet konstrueres af mennesker, deres ideer og handlinger.

Politikeren har en betydningsfuld rolle som aktør og bør genfindes i samfundsvidenskaben.

SOM UNG mødte jeg lærere i folkeskolen og gymnasiet, der var venstre- eller folkesocialister. De kunne overbevisende forstå fænomener i samfundet og tolke dem ind i en overordnet marxistisk-materialistisk ramme.

Samfundet bestod af klasser, der kæmpede for deres materielle interesser. De mest dogmatiske lærere så kun kapitalister (bourgeoisiet), som ejede kapitalen/fabrikkerne og arbejdere (proletariatet), der solgte arbejdskraft. Kapitalister ønskede profit og arbejdere at overleve. Klassekampen ville med videnskabelig lovmæssighed føre til revolution. Efter proletariatets diktatur og socialisme ville det kommunistiske samfund opstå, hvor mennesker yder efter evne, og nyder efter behov.

I GYMNASIET blev den marxistiske ramme mere indviklet. Den kunne åbenbart anvendes både i samfundsfag, dansk og geografi. Historien blev drevet frem af modsætninger mellem produktivkræfter (teknologi) og produktionsforhold (ejerforhold til fabrikker). Samfundet bestod af en materiel basis (økonomien) og en overbygning (uddannelse, kultur, kunst, ideologi). Kapitalisme var profitmaksimering, udbygning og tilbagevendende kriser. Rige ilande udbyttede fattige ulande.

Som gymnasieelev handlede det

om at anvende de marxistiske begreber i stile og samfundsfagsrapporter.

VIDERE PÅ institut for statskundskab, hvor der også blev undervist i marxisme, men også andre politiske retninger. Marxistisk økonomi var i midt 80'erne en del af pensummet i nationaløkonomi. Det bestod bl.a. af matematiske formler for merværdi og profitatens tendens til fald.

Tankegangen var, at mennesker og politikere er underlagt historiske lovmæssigheder og bagvedliggende strukturer. De økonomiske forhold bestemmer politik, ideologi, kultur og kunst. Politikere og vælgere var reduceret til støvpartikler i historiens mægtige tornado.

DE FOLKELIGE oprør i Øst- og Centraleuropa i slutningen af 80'erne, Sovjetunionens sammenbrud (1991) og borgerkrigene på Balkan viste tydeligt, at etnicitet, nationalfølelse og religion er vigtige determinanter for menneskers og politikeres adfærd.

De første år af nullerne har været præget af religiøs fundamentalisme og terror. På TV har verden set passagerfly anvendt som missiler og Jihadi John, som talte perfekt engelsk, mens han med kniv skar hovedet af vantro vesterlændinge.

Verden har oplevet Taliban, Al-Qaeda og Islamisk Stat, men også håb om et arabisk forår i 2010-11 understøttet af nye sociale medier. Mange troede på demokrati i Mellemøsten. De sociale medier blev set som vinger for åbenhed og folkeligt engagement.

EN GENERATION efter Berlinmurens fald og Sovjetunionens opløsning virker det naivt, at lærere og forskere i 70'erne og 80'erne mente, at marxistisk teori kunne forklare udviklingen i historien.

Den drives ikke frem af kampen mellem kapitalister og arbejdere. Økonomiske interesser bestemmer ikke entydigt politikken. Den rene teori er heldigvis forsvundet fra lærerværelser og universiteter.

Den liberale politolog Francis Fukuyamas tog også fejl i bogen fra 1992, "Historiens afslutning og det sidste menneske". Den liberale verdensorden er på ingen måde givet i en tid med etniske, religiøse og handelskrige samt fremvækst af autoritære politiske systemer.

DESVÆRRE FINDES der i dag stadig noget af det marxistiske tankegods hos samfundsforskeres tro på bagvedliggende strukturer, systemer og lovmæssigheder, når de

skal forklare menneskelig adfærd og samfundets udvikling.

Inden for vælgeradfærdsforskning er der teorier, som mener, at vælgere sætter deres kryds efter rationelle overvejelser med henblik på nyttemaksimering. Ofte kobles forklaringer stadig op på økonomiske og selviske interesser.

DESVÆRRE ER der vælgere, som sætter kryds ved politikere og partier, der ikke kan forklares med klassemæssige tilhørsforhold eller rationel nyttemaksimering. Fattige amerikanere stemmer på rigmanden Donald Trump! Briter, som vil ud af EU på trods af, at pund, produktion og beskæftigelse med stor sandsynlighed svækkes. Herhjemme stemmer velhavende offentlige ledere og akademikere på Enhedslisten og SF, som vil forhøje skatterne. Virksomhedsejere, som stemmer på grønne partier og kører i elbil. De tænker åbenbart ikke kun på profit. Mine gymnasie-lærere i 80'erne ville kalde det for fremmedgørelse og falsk klassebevidsthed.

NYERE POLITISK historie viser, at stemmeafgivning i vestlige demokratier langt fra kun kan forklares ud fra økonomiske strukturer og interesser. Derfor har forskere det svært med fænomener som Donald Trump, Nigel Farage, Boris Johnson, Emmanuel Macron, Marine Le Pen, Matteo Salvini eller for dens sags skyld Rasmus Paludan og aktivisten Greta Thunberg. Vælgere er selvstændige aktører, der konstruerer, formulerer og tilslutter sig ideer og visioner om samfundet.

MANGE SOCIOLOGER sværger stadig til strukturforklaringer. Den historiske materialisme er skiftet ud med Habermas' kommunikationsteori (systemverden/livsverden), Bourdieus kapitaler og Luhmanns systemteori. Mennesker er stadig reduceret til marionetdukker, der styres af skjulte kræfter. Sociologien kommer i problemer, når den f.eks. skal forklare mønstrebrydere. Direktører, der kommer fra arbejderhjem, eller unge fra velfungerende hjem, som bliver misbrugere, kriminelle eller hellige krigere. Det er svært at anvende abstrakt systemteori på unges druk, skilsmisser, arbejdsmiljø og trafikadfærd.

Den kendte sociolog Anthony Giddens er klar over det problematiske i at reducere mennesker til passive individer. Han udviklede teorien om "Strukturation". En sammentrækning af struktur og aktør. Individet (aktøren) kan ha-

ve indflydelse på egen skæbne, men er stadig indlejret i nogle "sociale praksisser" (strukturer).

ANDRE FORSKERE anvender strukturer til at forklare staters adfærd. De ser på ressourcer, kapaciteter og magtbalancer. De taler om uni-, bi- og multipolære systemer. Krig er hyppigst i det multipolære system. Desværre for teorien har nyere historie vist stor variation i staters adfærd. I dag handler amerikansk udenrigspolitik ikke kun om magtbalance, men styres også af en præsidents luner og føres ofte over en Twitter-konto. Traditionelle diplomatiske kanaler og protokoller er sat ud af kraft. Udenrigspolitikken bestemmes af en enkelt aktørs sociale konstruktioner.

Magtbalanceteorien har svært ved at forklare, at en småstat som Danmark involverer sig i militære aktioner på f.eks. Balkan, i Irak, Afghanistan og Mali. At en fattig stat som Nordkorea blander sig i atomkapløbet, eller at Storbritannien vil trække sig ud af EU. Staters adfærd er ikke kun styret af strukturer, men også af vælgeres, politikeres og diktatorers sociale konstruktioner og handlinger.

DE SANDE arvtagere af den marxistiske lære er økonomerne. De forudsætter, at deres teorier kan forklare menneskers adfærd og derved samfundsøkonomien.

Det kan ikke undre, da Marx udviklede sine teorier efter læsning af bl.a. Adam Smith (1723-1790). Smith er grundlæggeren af liberalismen og økonomi som videnskab. Det er ham med den usynlige hånd, der får markedet til at fungere gnidningsløst, når mennesker følger deres snævre økonomiske interesser. Individets sociale konstruktioner har økonomerne fjernet. Derfor kan de anvende matematiske modeller, foretage økonomiske konsekvensberegninger og fremskrivninger.

Den økonomiske videnskab har vist sin uanvendelighed, da økonomiske kriser kommer gang på gang som store overraskelser. Økonomer har ikke blik for det nære samspil mellem politik og økonomi eller forbrugernes sociale konstruktioner. I 2019 er det Trump, Xi Jinping og Boris Johnson, som bedst forklarer udviklingen i de rige landes BNP, betalingsbalancer, renter og aktiemarkedene.

I DAG står den økonomiske videnskab med svært forklarlige fænomener som negativ rente og lav inflation. Ifølge modellen (strukturen) skulle der være mere efterspørgsel i landene, når renten er

lav og beskæftigelsen høj. Forbrugere, virksomheder og banker har oplevet en finanskriser, de er usikre på fremtiden og følger ikke modellerne. Følelsen af usikkerhed er en social konstruktion, som økonomer ikke har værktøjer til at forstå.

MARXISMEN ER død, men der er stadig mange samfundsteorier, forskere og lærere, som finder forklaringskraft i bagvedliggende systemer og strukturer.

Heldigvis er vi her, 30 år efter Berlinmurens fald, langt fra den determinisme, der lå i marxismens love om historiens udvikling. Mennesket er autonomt, og derfor er fremtiden åben. Verden er kontingent, den skabes, og der er mange mulige udfald.

» At være politiker og socialkonstruktivist på fællesskabets vegne er krævende og bør respekteres som et ansvarsfuldt job.

PETER GORM LARSEN, lektor i samfundsfag og international økonomi, handelsgymnasiet i Thisted

Derfor er drømme, utopier, visioner, diskurser og ideer vigtige at beskæftige sig med i undervisning og i samfundsvidenskab. Det skal forhindre nye Berlinmure, holocausts, atomkrige og klimakatastrofer.

MANGE EKSPERTER og kommentatorer ryster på hovedet af politikere som Donald Trump, den ukrainske præsident Volodimir Zelenskij (skuespiller) eller den italienske Beppe Grillo (komiker). De kaldes for populistere, fordi de siger det, som er populært, og foreslår nemme løsninger.

Sandheden er, at de er udtryk for fungerende demokratier, hvor mange mennesker har stemt på dem. De viser, at individers sociale

konstruktioner kan have betydning for historiens gang. At ideer og mennesker er vigtigere end bagvedliggende strukturer.

POLITIKEREN ER et særligt menneske, der ønsker at påvirke og skabe omgivelserne med udgangspunkt i drømme, ideer, visioner og diskurser.

Politikeren er en socialkonstruktivist. Store statsmænd har evner, der gør, at de kan og tør se fremad og handle på det. De ser historiske vinduer åbne sig, udnytter dem, og skaber fremtiden. Tænk på Reagan og Gorbatsjov, der på Reykjavik-topmødet i 1986 afskaffede atomkrigen, alle frygtede. Kohls 10-punktsplan og Tysklands genforening i 1990 - eller Jeltsin, der

stod op på en kampvogn, gik imod kupmagerne og ved dekret opløste supermagten USSR.

VIRKELIGHEDEN KONSTRUERES og kan ændres. Fredsbevægelser, kommunisme og atomar ragnarok forsvandt som sociale konstruktioner over natten.

Modsat forskeren har politikeren ofte begrænset tid og information til at træffe beslutninger. Politikeren skal ikke bare forstå omgivelserne, men også konstruere og handle på dem. Ofte er det nye situationer, hvor der ikke findes en manual.

I et demokrati er politikeren tvunget til at medtænke interessemodsatninger, foretage afvejn timer og finde løsninger, der gavner

det store fællesskab. Forskere, undervisere og kommentatorer kan så post faktum være bagkloge, kritiserere og bidrage til politikerledere. At være politiker og socialkonstruktivist på fællesskabets vegne er krævende og bør respekteres som et ansvarsfuldt job. Ikke mindst fordi historien heldigvis skabes af aktører og ikke bagvedliggende strukturer.

Lad os hylde de handlende mennesker og Berlinmurens fald 9. november 1989.

PETER GORM LARSEN fra Thisted er lektor i samfundsfag og international økonomi på handelsgymnasiet i Thisted. Cand. scient. pol. et master i evaluering. E-mail: policy@policy.dk

